

Universiteit
Leiden
The Netherlands

A teacher like me: the role of teacher gender representation and gender stereotypes in education

Doornkamp, L.

Citation

Doornkamp, L. (2023, June 7). *A teacher like me: the role of teacher gender representation and gender stereotypes in education*.

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from:

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DUTCH SUMMARY

Nederlandse samenvatting

De Nederlandse samenleving wordt gekenmerkt door segregatie op basis van gender (Daalmans et al., 2017). Zo werken mannen bijvoorbeeld vaker fulltime en zijn daardoor kostwinner, terwijl vrouwen vaker parttime werken en een groter aandeel hebben in de zorg voor kinderen (OESO, 2019). Ook de school- en beroepsloopbanen van mannen en vrouwen zijn gesegregeerd: mannen zijn oververtegenwoordigd in de bèta en techniek, terwijl vrouwen oververtegenwoordigd zijn in de zorg en in talen (Onderwijsraad, 2019). Deze segregatie op basis van gender bevestigt en versterkt genderstereotypen. Die genderstereotypen kunnen allerlei gevolgen hebben voor onder andere interesses, zelfvertrouwen en prestaties van jongens en meiden, mannen en vrouwen (e.g., Bem, 1981) en segregatie op die manier bestendigen.

Ook in Nederlandse middelbare scholen is segregatie op basis van gender zichtbaar. Mannelijke docenten zijn oververtegenwoordigd in vakken zoals wiskunde en natuurkunde terwijl vrouwelijke docenten oververtegenwoordigd zijn in vakken zoals Nederlands en Frans (DUO, 2020). De ongelijke verdeling van mannelijke en vrouwelijke docenten over exacte vakken en talen bevestigt genderstereotypen die gelinkt zijn aan deze vakken (zoals: mannen zijn van nature goed in wiskunde en slecht in talen en vrouwen zijn van nature goed in talen en slecht in wiskunde). In deze vakken kan gender van een docent invloed hebben op de genderstereotypen van leerlingen. Gender van een docent in wiskunde of Nederlands kan genderstereotypen gelinkt aan deze vakken namelijk bevestigen of tegenspreken. Blootstelling aan een bevestiging van een genderstereotiepe (bijvoorbeeld een mannelijke wiskundedocent) kan de genderstereotypen van leerlingen versterken terwijl blootstelling aan een contra- genderstereotiepe (bijvoorbeeld een vrouwelijke wiskundedocent) de genderstereotypen van leerlingen kan verzwakken. Gender van een docent kan ook de genderstereotypen van docenten beïnvloeden (Martin & Dinella, 2012; Smeding, 2012). Een vrouwelijke wiskundedocent kan bijvoorbeeld zwakkere genderstereotypen hebben dan een mannelijke wiskundedocent door haar persoonlijke ervaring die indruist tegen het genderstereotiepe. Deze effecten van gender van docenten kunnen vooral een rol spelen in vakken waarin leerlingen en docenten geconfronteerd worden met *negatieve* genderstereotypen (met andere woorden: mannen of vrouwen zijn slecht in...), omdat negatieve genderstereotypen over het algemeen sterker en gemakkelijker te internaliseren zijn dan positieve genderstereotypen (Baumeister et al., 2001). De rol van gender en genderstereotypen kunnen dus vooral belangrijk zijn voor vrouwen in exacte vakken en voor mannen in talen.

De effecten van gender van docenten evenals de effecten van genderstereotypen op de prestaties van leerlingen zijn aangetoond in eerder onderzoek. Veel onderzoek laat zien dat gender van docenten samenhangt met de prestaties van leerlingen, in het bijzonder wanneer leerling en docent hetzelfde gender hebben (e.g., Dee, 2005). We spreken dan van gendercongruentie. Daarnaast laat onderzoek zien dat leerlingen met relatief sterke genderstereotypen slechter presteren dan leerlingen met relatief zwakke genderstereotypen (e.g., Maries et al., 2018). Verder blijkt uit onderzoek dat genderstereotypen van docenten

invloed hebben op prestaties van leerlingen door gender getypeerde verwachtingen van docenten (Muntoni & Retelsdorf, 2018).

Op basis van dit wetenschappelijk onderzoek is vaak verondersteld dat genderstereotypen effecten van gender van leerlingen en docenten op prestaties van leerlingen kunnen verklaren, maar empirisch onderzoek naar dit soort mechanismen is beperkt en enkel uitgevoerd in de context van wiskundeonderwijs en de prestaties van meiden (Xu & Meier, 2021; Zhang, 2019). Er is daardoor nog maar weinig bekend over de contexten waarin effecten van gender op prestaties zich voordoen en voor welke leerlingen. Er is tevens nog maar weinig bekend over hoe effecten van gender op prestaties van leerlingen tot stand komen. Meer inzicht in de rol van gender en genderstereotypen in de prestaties van leerlingen is belangrijk om negatieve consequenties van gender en genderstereotypen in het onderwijs in de toekomst te kunnen verminderen (Onderwijsraad, 2019).

In dit proefschrift staat daarom de volgende onderzoeksvraag centraal: *wat is de samenhang tussen gender van leerling en docent en de prestaties van leerlingen en wat is de rol van genderstereotypen in deze relatie?* Het theoretisch raamwerk in dit proefschrift integreert inzichten uit verschillende disciplines en is daarmee interdisciplinair. Inzichten uit voorgaand onderzoek naar genderrepresentatie (op basis van bestuurskundige literatuur, e.g., Keiser et al., 2002) is gecombineerd met elementen uit theorieën over genderstereotypen (op basis van sociaal psychologische literatuur (Bem, 1981; Bussey & Bandura, 1999)). De hypothesen zijn getoetst in vier empirische studies met uiteenlopende onderzoeksmethoden en invalshoeken. In de vier studies onderzocht ik in welke contexten gender van leerlingen en docenten effect heeft op prestaties van leerlingen alsook de mechanismen die ten grondslag kunnen liggen aan deze effecten, vanuit zowel het perspectief van de leerling als het perspectief van de docent.

DE ROL VAN GENDER IN DE PRESTATIES VAN LEERLINGEN

WAAR EN WANNEER: DE ROL VAN CONTEXT

Hoofdstuk 2 van dit proefschrift focust op de rol van context in de samenhang tussen leerling-docent gendercongruentie en de prestaties van leerlingen. Ik verwachtte positieve relaties tussen leerling-docent gendercongruentie en de prestaties van vrouwelijke leerlingen in wiskunde en natuurkunde, en van mannelijke leerlingen in Nederlands en Frans. In deze vakken worden deze groepen leerlingen geconfronteerd met negatieve genderstereotypen over hun prestaties. Als gevolg van deze negatieve genderstereotypen kan gender van leerlingen en docenten een rol spelen in de prestaties van deze groepen leerlingen in deze specifieke vakken. Effecten van gender van docenten zouden tot stand kunnen komen doordat een vrouwelijke wiskundedocent het negatieve genderstereotiepe

dat vrouwen over het algemeen slecht zijn in wiskunde tegensprekt. Daardoor kunnen de negatieve genderstereotypen van vrouwelijke leerlingen afnemen, het zelfvertrouwen in wiskunde toenemen, en daardoor de prestaties van vrouwelijke leerlingen in wiskunde verbeteren. Daarnaast kan een vrouwelijke wiskundedocent ervaring hebben gehad met negatieve sociale barrières op basis van genderstereotypen. Als gevolg daarvan zou het kunnen dat een vrouwelijke wiskundedocent deze barrières voor vrouwelijke leerlingen wil verminderen door vrouwelijke leerlingen meer positieve feedback te geven of bij beoordeling eerder het voordeel van de twijfel te geven. Dezelfde processen zouden een rol kunnen spelen voor mannelijke leerlingen en docenten in talen.

Daarnaast kunnen effecten van gender niet alleen variëren voor vrouwelijke en mannelijke leerlingen in verschillende vakken, maar ook tussen verschillende onderwijscontexten. Effecten van leerling-docent gendercongruentie zouden sterker kunnen zijn op lagere onderwijsniveaus, op religieuze scholen en op scholen in minder bevolkte gebieden, omdat dit onderwijscontexten zijn waarin genderstereotypen relatief sterk kunnen zijn (De Vries et al., 2022; Istenic, 2007; Turner et al., 2019).

Samen met collega's verzamelde ik informatie uit leerling-administratiesystemen van middelbare scholen in heel Nederland. We analyseerden de gemiddelde cijfers van meer dan 50.000 leerlingen en hun docenten voor de vakken wiskunde, natuurkunde, Nederlands en Frans. De resultaten toonden aan dat het hebben van een docent van hetzelfde gender over het algemeen samenhangt met betere prestaties voor vrouwelijke leerlingen in wiskunde en natuurkunde, en voor mannelijke leerlingen in Nederlandse en Frans. De analyse van de verschillende onderwijscontexten wees echter uit dat deze associaties niet hoeven te gelden in iedere context en dus ook niet voor iedere groep leerlingen. De associaties tussen gendercongruentie en prestaties verschilden in sterkte en in richting voor mannelijke en vrouwelijke leerlingen over de verschillende vakken in de verschillende onderwijscontexten (e.g., voor onderwijsniveau, religiositeit en locatie van de school). Deze verschillende associaties kwamen niet overeen met de verwachte rol van genderstereotypen. Onderwijsniveau, religiositeit en de locatie van een school kunnen dus een rol spelen in de relatie tussen gender van docent en leerling en de prestaties van leerlingen, maar het is nog niet duidelijk op welke wijze.

HOE: HET PERSPECTIEF VAN DE LEERLING

Onlangs dat hoofdstuk 2 laat zien dat associaties tussen leerling-docent gendercongruentie en prestaties verschillen in verschillende onderwijscontexten, laat hoofdstuk 2 ook zien dat gender samen kan hangen met de prestaties van leerlingen in vakken waarin de prestaties van mannen of vrouwen negatief gestereotypeerd worden. In hoofdstuk 3 en 4 van dit proefschrift onderzocht ik hoe deze associaties tot stand zouden kunnen komen vanuit het perspectief van de leerling. Op basis van elementen uit de sociaal cognitieve leertheorie (Bussey & Bandura, 1999) toetste ik of genderstereotypen en zelfvertrouwen ten grondslag zouden kunnen liggen aan de effecten van gender op de prestaties van

leerlingen. In hoofdstuk 3 toetste ik de relatie tussen gendercongruentie, expliciete (i.e., bewuste) genderstereotypen en zelfvertrouwen van leerlingen door middel van een vignetexperiment onder Nederlandse middelbare scholieren. In het vignetexperiment lieten we 410 leerlingen een korte tekst lezen over een mannelijke of vrouwelijke wiskundedocent en vroegen we leerlingen daarna te reageren op een aantal stellingen over genderstereotypen en zelfvertrouwen in wiskunde. De analyses lieten zien dat de expliciete genderstereotypen en het zelfvertrouwen in wiskunde van mannelijke leerlingen sterker zijn dan die van vrouwelijke leerlingen. Daarnaast rapporteerden zowel mannelijke als vrouwelijke leerlingen meer zelfvertrouwen na het lezen van een tekstje over een vrouwelijke wiskundedocent. Toch leverden de resultaten geen bewijs voor het op basis van de theorie verwachte mechanisme, omdat de genderstereotypen van leerlingen niet werden beïnvloed door gender van de docent.

In hoofdstuk 4 bouwde ik voort op deze studie door de associaties tussen gendercongruentie, impliciete (i.e., onbewuste) genderstereotypen, zelfvertrouwen en de prestaties van leerlingen te toetsen. We maakten gebruik van data van een longitudinaal onderzoek naar gendersocialisatie in de gezins- en schoolcontext. Informatie over docenten, en over de genderstereotypen, zelfvertrouwen en schoolprestaties van leerlingen in de vakken Nederlands en wiskunde werden verzameld door middel van interviews, vragenlijsten en een impliciete associaties test. De analyses toonden aan dat leerling-docent gendercongruentie niet gerelateerd was aan de impliciete genderstereotypen, het zelfvertrouwen of de prestaties van vrouwelijke leerlingen in wiskunde of Nederlands. Ook voor mannelijke leerlingen in wiskunde was gender van hun docenten niet gerelateerd aan impliciete genderstereotypen, zelfvertrouwen of prestaties. Tegenovergesteld aan de verwachting waren de prestaties van mannelijke leerlingen met een mannelijke docent Nederlands slechter dan de prestaties van mannelijke leerlingen met een vrouwelijke docent Nederlands. De analyses toonden aan dat het hebben van sterkere impliciete genderstereotypen gerelateerd was aan het hebben van minder zelfvertrouwen en het hebben van slechtere prestaties in het vak Nederlands voor mannelijke studenten, maar gender van de docent was niet gerelateerd aan de genderstereotypen en zelfvertrouwen van mannelijke leerlingen. De resultaten leverden dus geen bewijs voor het op basis van de theorie verwachte mechanisme.

HOE: HET PERSPECTIEF VAN DE DOCENT

In hoofdstuk 5 bestudeerde ik het perspectief van de docent en onderzocht ik gender bias in het nakijkgedrag van docenten in opleiding. Gender bias in nakijken betekent dat mannelijke of vrouwelijke leerlingen anders beoordeeld worden terwijl de kwaliteit van de antwoorden op toetsen van mannelijke en vrouwelijke leerlingen gelijk is. Met andere woorden: het nakijkgedrag van docenten zou beïnvloed kunnen worden door gender van leerlingen. Ik onderzocht of deze gender bias in nakijken gerelateerd zou kunnen zijn aan gender, impliciete genderstereotypen en verwachtingen van jongens en meiden van

docenten. Samen met collega's ontwierp ik een nakijkexperiment met echte antwoorden van leerlingen op een eerder gemaakte toets. We manipuleerden de namen van de leerlingen zodat de antwoorden van vrouwelijke en mannelijke leerlingen in het experiment van dezelfde kwaliteit waren. Docenten in opleiding in het vak wiskunde en Nederlands (N = 358) namen deel aan het nakijkexperiment. De bevindingen toonden aan dat er, gemiddeld genomen, geen sprake was van gender bias in het nakijken van de docenten in opleiding. Maar het experiment toonde ook aan dat er grote individuele verschillen waren in gender bias in nakijken van docenten in opleiding. Sommige docenten gaven mannelijke leerlingen tot wel 1.5 punt (op een schaal van 1 tot 10) meer voor hun antwoorden dan vrouwelijke leerlingen en vice versa. Deze individuele variatie hing samen met de verwachtingen die docenten van mannelijke en vrouwelijke leerlingen hadden. Een docent die verwachtte dat mannelijke leerlingen meer talent hebben dan vrouwelijke leerlingen voor het vak gaf mannelijke leerlingen meer punten voor antwoorden. Verder vonden we dat vrouwelijke wiskundedocenten en mannelijke docenten Nederlands minder impliciete genderstereotypen hadden dan mannelijke wiskundedocenten en vrouwelijke Nederlands docenten. Voor wiskunde vertaalden deze minder sterke impliciete genderstereotypen zich in minder gender-getypeerde verwachtingen en in minder gender bias in nakijken.

CONCLUSIE

Dit proefschrift heeft literatuur uit verschillende wetenschappelijke disciplines samengebracht en verschillende invalshoeken en onderzoeksmethoden gebruikt om te theoretiseren over de rol van gender en genderstereotypen in de prestaties van leerlingen en de theoretische verwachtingen vervolgens empirisch te toetsen. De bevindingen in dit proefschrift leiden tot een aantal belangrijke lessen met betrekking tot de rol van gender en genderstereotypen in het onderwijs. Allereerst toonde iedere studie in dit proefschrift aan dat gender van docenten effect heeft op de prestaties van leerlingen. Daarnaast liet dit proefschrift zien dat leerlingen en docenten nog steeds genderstereotiepe ideeën hebben over de prestaties van leerlingen. Dit proefschrift liet zien dat deze genderstereotiepe ideeën bewust aanwezig kunnen zijn, maar ook onbewust (of impliciet) aanwezig kunnen zijn. Op dit impliciete niveau kunnen genderstereotiepe ideeën onbewust, onbedoeld en oncontroleerbaar resulteren in verwachtingen die geassocieerd zijn met de prestaties van leerlingen. Dit proefschrift liet zien dat de onbewuste genderstereotypen van docenten effecten van gender van docenten op prestaties van leerlingen kunnen verklaren. Gender van docenten is gerelateerd aan onbewuste genderstereotypen die kunnen resulteren in gender getypeerde verwachtingen die vervolgens kunnen resulteren in bias in de beoordeling van prestaties van mannelijke en vrouwelijke leerlingen.

Maar, en dit is de laatste les met betrekking tot de rol van gender en genderstereotypen in het onderwijs op basis van dit proefschrift, context speelt een belangrijke rol. Gender van

leerlingen en docenten hebben niet altijd effect op de prestaties van leerlingen en als die effecten er wel zijn, kunnen die effecten verschillen in sterkte en richting in verschillende contexten. Dit proefschrift liet zien dat het hebben van een docent van hetzelfde gender kan resulteren in positieve effecten en in negatieve effecten op de prestaties van leerlingen, maar dat het hebben van een docent van hetzelfde gender ook geen effect kan hebben op de prestaties van leerlingen. Zo toonde hoofdstuk 2 aan dat, over het algemeen, vrouwelijke leerlingen beter presteren met een vrouwelijke docent in de vakken wiskunde en natuurkunde, maar niet in Nederlands en Frans, en dat mannelijke leerlingen beter presteren met een mannelijke docent in de vakken Nederlands en Frans, maar niet in wiskunde en natuurkunde. Hoofdstuk 2 liet echter ook zien dat de sterkte en richting van associaties tussen het hebben van een docent van hetzelfde gender en prestaties verschilt voor onderwijsniveau, religiositeit en de locatie van een school. Deze verschillende associaties kwamen niet overeen met de verwachte rol van genderstereotypen en daardoor is het nog niet duidelijk op welke wijze onderwijscontexten effecten van gender beïnvloeden. Ook voor de rol van genderstereotypen lijkt context van belang. Zo blijkt uit hoofdstuk 5 dat genderstereotypen van docenten effecten van gender van docenten op de prestaties van leerlingen kunnen verklaren, maar alleen in het vak wiskunde, niet in het vak Nederlands.

De lessen uit dit proefschrift resulteren in drie implicaties voor de onderwijspraktijk. Ten eerste, doordat leerlingen, over het algemeen, beter presteren met een docent van hetzelfde gender in vakken waarin zij geconfronteerd worden met negatieve genderstereotypen (e.g., vrouwelijke leerlingen in wiskundige vakken, mannelijke leerlingen in talige vakken) is het wenselijk dat scholen vrouwelijke docenten in exacte vakken en mannelijke docenten in talen aantrekken en behouden. Ten tweede, doordat genderstereotypen een onbewuste en onbedoelde rol in prestaties van leerlingen kunnen spelen is het wenselijk dat bewustwording over eigen genderstereotiepe ideeën van leerlingen en docenten wordt vergroot. En als laatste, omdat de rol van gender en genderstereotypen afhankelijk is van de onderwijscontext zullen scholen moeten verkennen of gender en genderstereotypen een rol spelen in hun school en voor welke groepen leerlingen en docenten gender en genderstereotypen relevant kunnen zijn. Dit proefschrift biedt handvatten aan scholen door inzicht te geven in de mogelijke rol van gender en genderstereotypen van leerlingen en docenten in de onderwijsprestaties van leerlingen. Deze inzichten kunnen helpen om de vaak verborgen rol van gender en genderstereotypen bloot te leggen en aan te pakken. Zo kan gewerkt worden aan een toekomst waarin verwachtingen van leerlingen en docenten niet langer gekleurd worden door stereotiepe ideeën zodat leerlingen in staat worden gesteld naar hun beste kunnen te presteren.

